

Redovisning av fördelning av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2003 m.m.

Sammanfattning

I betänkandet behandlas regeringens skrivelse 2003/04:125 Redovisning av fördelningen av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2003. Inga motioner har väckts med anledning av skrivelsen. Utskottet anser att skrivelsen inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagen.

Vidare behandlas en motion från den allmänna motionstiden 2002 angående rätten att överklaga Allmänna arvsfondens beslut rörande avstående av arv som tillfallit fonden. Över motionen har lagutskottet yttrat sig, 2003/04:LU1y. Socialutskottet ställer sig bakom lagutskottets förslag att avstyrka motionen. I betänkandet finns två särskilda yttranden.

Företrädare för Kammarkollegiet och Socialdepartementet har den 25 maj 2004 lämnat information i ärendet.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Skrivelsens huvudsakliga innehåll.....	4
Utskottets överväganden	5
Skrivelsen	5
Allmänna arvsfondens förvaltning m.m.	5
Fördelning av stöd ur Allmänna arvsfonden.....	5
Kommande inriktning för stöd ur Allmänna arvsfonden	6
Avstående av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden.....	7
Motionen	7
Lagutskottets ställningstagande	8
Socialutskottets ställningstagande	8
Särskilda yttranden.....	9
Allmänna arvsfondens avstående av arv.....	9
Allmänna arvsfondens avstående av arv.....	9
<i>Bilaga 1</i>	
Förteckning över behandlade förslag.....	10
Skrivelsen	10
Motion från allmänna motionstiden 2002.....	10
<i>Bilaga 2</i>	
Lagutskottets yttrande 2003/04:LU1y	11

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Regeringens skrivelse

Riksdagen lägger skrivelsen till handlingarna.

2. Allmänna arvsfondens avstående av arv

Riksdagen avslår motion 2002/03:So279.

Stockholm den 17 juni 2004

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ingrid Burman (v), Chatrine Pålsson (kd), Kristina Zakrisson (s), Margareta Israelsson (s), Cristina Husmark Pehrsson (m), Kerstin Heinemann (fp), Conny Öhman (s), Lars U Granberg (s), Carl-Axel Johansson (m), Marina Pettersson (s), Kenneth Johansson (c), Christer Engelhardt (s), Anne Marie Brodén (m), Elina Linna (v), Kerstin-Maria Stalin (mp), Jan Emanuel Johansson (s) och Marita Aronson (fp).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

Socialutskottet har den 23 oktober 2003 berett lagutskottet tillfälle att yttra sig över motion 2002/03:So279 av Anita Sidén och Cecilia Magnusson (båda m). Lagutskottet har yttrat sig. Yttrandet fogas till betänkandet som *bilaga 2*.

På socialutskottets begäran lämnade den 25 maj 2004 företrädare för Kammarkollegiet och Socialdepartementet information i ärendet såvitt avser handläggningen av ansökningar till Kammarkollegiet avseende avstående av arv eller försäkringsbelopp som tillfallit Allmänna arvsfonden. Kammarkollegiet representerades av generaldirektören Anders Eriksson och kammarrådet Agneta Möller. Socialdepartementet representerades av departementsrådet Carl Leczinsky och ämnesrådet Gunhild Malmqvist.

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen lämnas en redogörelse för förvaltningen av Allmänna arvsfonden och en redovisning av hur regeringen och Arvsfondsdelegationen fördelat medlen ur fonden under budgetåret 2003. Slutligen anges några områden som enligt regeringens mening bör uppmärksammas vid kommande fördelning av stöd ur Allmänna arvsfonden.

Utskottets överväganden

Skrivelsen

Allmänna arvsfondens förvaltning m.m.

Allmänna arvsfonden har till ändamål att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionshinder. Närmare bestämmelser om Allmänna arvsfonden finns i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden.

Allmänna arvsfonden förvaltas av Kammarkollegiet som en särskild fond. Fondens bokförda värde uppgick den 31 december 2003 till 926 miljoner kronor och marknadsvärdet till 2 627 miljoner kronor. Fondens tillgångar är placerade i andelar i Kammarkollegiets aktie- och räntekonsortier. För budgetåret 2004 finns 305 miljoner kronor att dela ut.

Från och med den 1 juli 2004 träder nya bestämmelser i kraft i lagen om Allmänna arvsfonden (prop. 2003/04:136, bet. 2003/04:SoU3, rskr. 2003/04:68). Ändringarna innebär en renodling av roller och stärker Arvsfondsdelegationens ställning som egen myndighet inom Regeringskansliet. Detta innebär bl.a. att Arvsfondsdelegationen beslutar om allt stöd ur Allmänna arvsfonden oavsett beloppets storlek. Regeringen skall som tidigare i den årliga skrivelsen till riksdagen med redovisning av fördelning av medel från Allmänna arvsfonden ange den kommande inriktningen och prioriterade områden för stödfördelningen.

Fördelning av stöd ur Allmänna arvsfonden

Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Arvsfondsdelegationen eller annan myndighet beslutar om fördelningen av stöd ur Allmänna arvsfonden enligt 8 § lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden (arvsfondslagen).

I förordningen (1994:952) om Allmänna arvsfonden regleras Arvsfondsdelegationens arbetsuppgifter. Delegationen skall fördela stöd ur fonden, följa upp projekt som beviljats stöd samt informera allmänheten om fondens ändamål och användningsområde. Delegationen skall överlämna till regeringen att avgöra ärenden som är av principiell betydelse eller annars är av större vikt eller när delegationen anser att stöd bör lämnas med mer än 300 000 kr. Regeringen kan dock, i fråga om fördelning av stöd för ett särskilt ändamål, bestämma att Arvsfondsdelegationen får besluta om stöd överstigande 300 000 kr.

Totalt har under 2003 ca 248 miljoner kronor fördelats till projekt efter ansökan till Arvsfondsdelegationen. Av dessa medel har ca 220 miljoner kronor fördelats genom löpande handläggning av organisationernas egna initiativ under året och resterande medel, ca 28 miljoner kronor, har fördelats inom

ramen för de särskilda satsningar som Arvsfondsdelegationen ansvarat för. Ungdomsstyrelsen hade under 2003 regeringens uppdrag att fördela stöd ur Allmänna arvsfonden inom ramen för fem särskilda satsningar. Under året har ca 25,4 miljoner kronor fördelats till projekt ur dessa satsningar.

Under året har regeringen även fattat beslut om att avsätta medel för särskilda satsningar. Vissa av dessa särskilda satsningar är pågående och andra nya där medel ännu inte börjat fördelas.

Sammanlagt 68 projekt med syfte att utveckla och förnya verksamhet till förmån för *barn under 12 år* har beviljats stöd med knappt 51 miljoner kronor. Cirka 21 miljoner kronor har fördelats till verksamhet till förmån för *ungdomar 12–25 år* genom sammanlagt 67 beslut. När det gäller verksamhet till förmån för *personer med funktionshinder* har 211 projekt beviljats stöd med sammanlagt drygt 147 miljoner kronor.

I skrivelsen redovisas också särskilda satsningar, dvs. de medel regeringen avsätter ur Allmänna arvsfonden för särskilda ändamål under en viss tidsperiod. Vad beträffar satsningar till förmån för *barn under 12 år* respektive *personer med funktionshinder* redovisas att regeringen i november 2000 beslutat om en treårig satsning mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering riktad till barn samt personer av utländsk härkomst med funktionshinder. När det gäller satsningar till förmån för *ungdomar 12–25 år* har medel avsatts bl.a. till ungas arbete med konsumentfrågor, stöd för att stärka flickors villkor, utveckling av ungdomars möjlighet till organisering och ungas arbete med generationsövergripande frågor.

Kommande inriktning för stöd ur Allmänna arvsfonden

I skrivelsen anføres att medel som fördelas ur Allmänna arvsfonden ger föreningslivet möjligheter att pröva nya idéer som kan utveckla verksamhet till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionshinder. I detta ligger att målgruppernas upplevelse och erfarenheter av vad som är utvecklande och nyskapande har stor betydelse. Det arbete som utförs av ideella organisationer och andra frivilliga sammanslutningar är viktigt för att utveckla verksamhet på de berörda målgruppernas egna villkor. Ett sådant arbete kan också vara ett komplement till vad det allmänna erbjuder, inte minst för de människor som av olika skäl inte vill vända sig till myndigheter. Det stöd som ges ur Allmänna arvsfonden bör generellt sett medverka till att stärka och utveckla välfärd, livskvalitet, delaktighet, jämlikhet och jämställdhet samt bidra till såväl social som etnisk och kulturell integration för fondens målgrupper för att därmed stärka deras ställning i samhället.

Såvitt gäller verksamhet för *barn under 12 år* uppmärksammar regeringen bl.a. förebyggande av psykisk och fysisk ohälsa hos flickor och pojkar, utvecklingsarbete beträffande barn med neuropsykiatriska problem som tal- och skrivsvårigheter, ADHD, DAMP m.m. samt utvecklingsarbete för att stärka och stödja barn till missbrukare, barn till psykiskt sjuka samt barn med utvecklingsstörda föräldrar. Vidare anges bl.a. att bland de grupper som behöver uppmärksammas återfinns barn i familjer med långvarigt socialbidragsbe-

roende eller som lever i ekonomisk utsatthet på annat sätt. Ett annat område som regeringen vill uppmärksamma är stöd till barn som själva utsatts för våld eller som bevittnat våld i sin hemmiljö. Enligt regeringen är det angeläget att ideella organisationer utvecklar modeller och arbetssätt för att hjälpa och stötta barn som indirekt eller direkt har utsatts för brott.

När det gäller *ungdomar 12–25 år* anför regeringen bl.a. att projekt som syftar till att stärka ungas tilltro till den egna förmågan och möjligheten att själva och tillsammans med andra kunna påverka sin vardag för att motverka och förebygga psykisk ohälsa bör prioriteras. Regeringen vill också fortsätta att uppmärksamma projekt som syftar till utvecklingen av ungdomars inflytande och delaktighet på den europeiska nivån och till att finna metoder för att öka ungdomars tillträde till arbetsmarknaden.

Regeringen anför i fråga om *funktionshindrade* bl.a. att det finns behov av utvecklingsarbete där handikapporganisationerna genom olika informationsaktiviteter ger kunskap om funktionshindrade personers villkor. Vidare behöver insatserna samordnas för den som på grund av sitt funktionshinder har långvariga och sammansatta behov av vård, omsorg, stöd och service. Individuella planer, som tar upp beslutade och planerade insatser, ger både de enskilda personerna, deras familjer och huvudmännen en överblick som kan främja samordning och samverkan och bidra till att insatserna effektiviseras. Vidare anför regeringen att personer med funktionshinder som är beroende av stöd och service från andra personer, anställda eller närstående, kan utsättas för både fysiskt och psykiskt våld. Det behövs därför försöksverksamhet där handikapporganisationerna och andra ideella organisationer tillsammans med kommun och landsting kan finna former för att uppmärksamma och förhindra våld mot barn, kvinnor och män med funktionshinder.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser att skrivelsen, som inte föranlett någon motion, inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Avstående av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden

Motionen

I motion 2002/03:So279 av Anita Sidén och Cecilia Magnusson (båda m) begärs ett tillkännagivande om att det skall införas en rätt att överklaga Allmänna arvsfondens beslut. Motionärerna anser att det från rättssäkerhetssynpunkt är otillfredsställande att Kammarkollegiets beslut att lämna en ansökan om arvsavstående utan bifall inte får överklagas. Riksdagen bör därför göra ett tillkännagivande om att regeringen skall ändra 19 § arvsförförordningen så att det blir möjligt att överklaga kollegiets beslut om att inte bifalla en ansökan om arvsavstående.

Lagutskottets ställningstagande

Förbudet mot överklagande av Kammarkollegiets beslut i fråga om arvsavståenden infördes den 1 juli 1994 i samband med att den nuvarande lagen om Allmänna arvsfonden trädde i kraft. Dessförinnan gällde att Kammarkollegiets beslut i fråga om avstående av egendom som tillfallit fonden fick överklagas till regeringen. Som skäl för införandet av den nuvarande ordningen med inskränkning i rätten att överklaga anförde regeringen att beslut om avstående av egendom som har tillfallit fonden är beroende av en skönsmässig bedömning och att det inte kan antas att en överinstans skulle kunna göra en säkrare bedömning i frågan än vad Kammarkollegiet gjort. Möjligheten att överklaga Kammarkollegiets beslut i sådana frågor borde därför, enligt regeringens mening, avskaffas (prop. 1993/94:124 s. 33).

Vad regeringen sålunda anförde föranledde inga erinringar från riksdagens sida (bet. 1993/94:SoU23). Propositionen föranledde för övrigt inga motioner.

Enligt lagutskottets mening äger de överväganden som gjordes i samband med tillkomsten av den nuvarande ordningen alltså giltighet. Vad som anförts i motionen eller vad som i övrigt framkommit i ärendet utgör inte skäl till någon annan bedömning än den som regeringen och riksdagen gjorde år 1994.

Därutöver vill lagutskottet peka på följande. Den enda tänkbara instans för en överprövning enligt motionärernas önskemål är, enligt lagutskottets bedömning, regeringen. En annan instans än regeringen för överprövning av Kammarkollegiets beslut skulle nämligen leda till att ärenden där det är fråga om arvsavståenden av egendom till ett värde understigande 2 miljoner kronor skulle få en annan beslutsordning än då det är fråga om arvsavståenden av egendom till ett värde överstigande 2 miljoner kronor. Detta är givetvis av flera olika skäl inte lämpligt.

Enligt lagutskottets mening kan en ordning som innebär att regeringen skulle befatta sig med överklaganden som kanske i många fall kommer att röra sig om egendom till förhållandevis låga värden knappast anses meningsfull. Som framhölls i 1994 års lagstiftningsärende är det dessutom fråga om skönsmässiga bedömningar som, enligt lagutskottets mening, inte är av den karaktären att de kräver ställningstaganden av regeringen som politiskt organ (jfr prop. 1983/84:120, bet. KU23 och prop. 1997/98:101, bet. JuU17). Därtill kommer att Kammarkollegiet, om det i ett ärende om arvsavstående uppkommer någon fråga av särskild vikt från allmän synpunkt, har skyldighet att överlämna frågan till regeringen för avgörande.

Med det anförda förordar lagutskottet att socialutskottet skall föreslå riksdagen att avslå motion 2002/03:So279.

Socialutskottets ställningstagande

Utskottet delar lagutskottets bedömning. Motion 2002/03:So279 (m) avstyrks därför.

Särskilda yttranden

Utskottets beredning av ärendet har föranlett följande särskilda yttranden. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

Allmänna arvsfondens avstående av arv

av Cristina Husmark Pehrsson (m), Carl-Axel Johansson (m) och Anne Marie Brodén (m).

Vi har förståelse för de synpunkter som framförs i motion 2002/03:So279 samt i den till lagutskottets yttrande fogade avvikande meningen av moderaterna. Vi anser dock att den författningsändring som föreslås i motionen inte kan genomföras utan att dessförinnan en översyn görs av annan lagstiftning. Vi avstår därför från att reservera oss men avser att noga följa frågan. Vi vill dock, till undvikande av att situationer som de i motionen aktualiserade uppstår, peka på vikten av att allmänheten ges bättre information om möjligheten att upprätta testamente.

Allmänna arvsfondens avstående av arv

av Ingrid Burman (v), Elina Linna (v) och Kerstin-Maria Stalin (mp).

Vänsterpartiet och Miljöpartiet kan konstatera att det finns problem kring vissa samboförhållanden och arvsfrågan. Ett arv tillfaller Allmänna arvsfonden när en avliden person saknar make eller arvsberättigade släktingar och inte har skrivit testamente. Egendom som tillfallit Allmänna arvsfonden kan efter ansökan avstås. Att ett långt samboförhållande förelegat är dock inte någon självklar grund för att en ansökan skall beviljas. Vi anser att den problematik som finns kring samboförhållanden och arvsfrågan behöver utredas vidare inom ramen för sambolagstiftningen. Vi förbehåller oss rätten att återkomma i annat sammanhang. Vi vill även framhålla att det är väsentligt att informationen till allmänheten om möjligheten att upprätta testamente förbättras.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelsen

Regeringens skrivelse 2003/04:125 Redovisning av fördelningen av medel från Allmänna arvsfonden under budgetåret 2003.

Motion från allmänna motionstiden 2002

2002/03:So279 av Anita Sidén och Cecilia Magnusson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen om sin mening vad i motionen anförts om rätt att överklaga Allmänna arvsfondens beslut.

BILAGA 2

Lagutskottets yttrande 2003/04:LU1y

Till socialutskottet

Socialutskottet har den 23 oktober 2003 beslutat bereda lagutskottet tillfälle att yttra sig över motion 2002/03:So279 av Anita Sidén och Cecilia Magnusson (båda m). Motionen har väckts under den allmänna motionstiden år 2002. Motionsspörsmålet gäller bestämmelsen i 19 § förordningen (1994:952) om Allmänna arvsfonden, vilken innebär att Kammarkollegiets beslut rörande avstående av arv som tillfallit fonden inte får överklagas.

Lagutskottet, som beslutat avge yttrande över motionen, får anföra följande.

Utskottet

Allmän bakgrund

När en person avlidit utan att efterlämna någon arvsberättigad brukade dennes kvarlåtenskap i äldre tider kallas danaarv. Före år 1929 tillföll danaarven staten eller sådana städer till vilka staten överfört rätten till danaarv. Några särskilda regler om användningen av danaarv fanns inte.

Genom lagstiftning år 1928 uteslöts kusiner och avlägsnare släktingar från arvsrätt. Frågan om användningen av danaarven fick därigenom större betydelse. Utgångspunkten för det allmännas arvsrätt blev att kvarlåtenskap som flyter in till det allmänna på grund av att arvsberättigad släkting saknas skulle tillfalla en fond – Allmänna arvsfonden – och användas för understöd av åtgärder för främjande av samhällets barnavård. Medlen skulle inte flyta in bland statens övriga inkomster. Skälet till detta var att en begränsning av arvsrätten inte borde ske i syfte att bereda staten inkomster för att täcka löpande utgifter. De successionsrättsliga synpunkterna skulle ensamma vara avgörande så att inte det allmännas arvsrätt kom att uppfattas som en konfiskation av arven. Vidare ansågs det som mindre stötande om arven går till ett ändamål som det kunde ha varit naturligt att tillgodose genom ett testamente. Eftersom det var fråga om en disposition av vissa kvarlåtenskaper som helhet, var uppfattningen att det mest ändamålsenliga var en fondering av arvet (prop. 1928:17, bet. 1LU21).

Den nuvarande grundläggande bestämmelsen om Allmänna arvsfonden finns i 5 kap. ärvdabalken. Enligt 1 § skall kvarlåtenskap, till vilken arvsberättigad fysisk person saknas, tillfalla Allmänna arvsfonden.

Närmare bestämmelser om Allmänna arvsfonden finns i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden. Av denna lag framgår att fonden har till ändamål

att främja verksamhet av ideell karaktär till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionshinder (5 §).

Privatpersoner får inte beviljas stöd ur fonden vare sig för enskilt bruk eller för ideell verksamhet. Stöd ur fonden skall i första hand lämnas till verksamhet som är nyskapande och utvecklande. Sådant stöd får också, om det bedöms som särskilt angeläget, lämnas till anläggningar, lokaler och utrustning. Stödet skall lämnas till organisationer som bedriver ideell verksamhet. Sedan den 1 juli 1994 kan stöd lämnas till offentlig huvudman, om det finns särskilda skäl. Detta gäller dock endast i fråga om stöd till nyskapande och utvecklande verksamhet. En offentlig huvudman kan således inte få stöd till investeringar (6 och 7 §§).

En tiondel av de medel som under året har influtit till fonden skall läggas till fonden. Återstoden skall tillsammans med årets avkastning vara tillgänglig för utdelning fr.o.m. närmast följande år men får också läggas till fonden (2 §).

Fondens egendom förvaltas av Kammarkollegiet (14 §). Fördelningen av stöd ur fonden beslutas av regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Arvsfondsdelegationen eller en annan myndighet (8 §).

Fr.o.m. den 1 juli 2004 beslutar Arvsfondsdelegationen om allt stöd ur Allmänna arvsfonden oavsett beloppets storlek. Om det finns särskilda skäl får regeringen efter förslag av Arvsfondsdelegationen besluta att en annan myndighet skall kunna ges möjlighet att fördela visst stöd under en bestämd tidsperiod. Andra ändringar som träder i kraft den 1 juli 2004 innebär att den personal som handlägger stödärenden åt och är föredragande i delegationen samlas i ett särskilt kansli inom Regeringskansliet (prop. 2002/03:136, bet. 2003/04:SoU3).

Arv eller försäkringsbelopp, som har tillfallit Allmänna arvsfonden, får helt eller delvis, *avstås* till någon annan, om det med hänsyn till uttalanden av arvlåtaren eller till andra särskilda omständigheter kan anses stämma överens med arvlåtarens yttersta vilja. Även i annat fall får arv eller försäkringsbelopp avstås till arvlåtarens släkting eller till någon annan person som stått arvlåtaren nära, om det kan anses skäligt (24 §). Regeringen eller, efter regeringens bemyndigande, Kammarkollegiet beslutar om avstående av arv eller försäkringsbelopp (26 §).

I 10 § första stycket förordningen (1994:952) om Allmänna arvsfonden (arvsfondsförordningen) har regeringen föreskrivit att Kammarkollegiet får besluta om avstående av arv enligt 24 § lagen om Allmänna arvsfonden när någon har ansökt om att egendom skall avstås och värdet av egendomen enligt bouppteckningen inte överstiger 2 miljoner kronor. Före den 1 juli 2004 var motsvarande belopp 500 000 kr. För det fall det vara fråga om avstående av egendom till ett värde överstigande 800 000 kr krävdes riksdagens tillstånd. Den som vill att ett arv eller ett försäkringsbelopp som tillfallit fonden skall avstås helt eller delvis, skall ansöka om detta hos Kammarkollegiet. Kollegiet får uppdra åt länsstyrelsen i det län, där den avlidne senast har haft sitt hemvist, att utreda frågan (27 § första stycket).

Om i ett ärende om avstående av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden uppkommer någon fråga av särskild vikt från allmän synpunkt, skall kollegiet enligt 10 § andra stycket arvsfondsförordningen lämna över frågan med eget yttrande till regeringen för avgörande.

I 19 § arvsfondsförordningen föreskrivs att myndigheters beslut enligt förordningen *inte får överklagas*. Före den 1 juli 1994 gällde enligt 13 § lagen (1928:281) om allmänna arvsfonden att Kammarkollegiets beslut i fråga om avstående av egendom som tillfallit fonden fick överklagas till regeringen.

Motionen

I motionen anförs att det förekommer att ansökningar till Kammarkollegiet om arvsavståenden lämnas utan bifall. Enligt vad som uppges i motionen gjordes år 2001 57 ansökningar, varav blott hälften bifölls. Motionärerna anser att det från rättssäkerhetssynpunkt är otillfredsställande att Kammarkollegiets beslut att lämna en ansökan om arvsavstående utan bifall inte får överklagas.

I motionen begärs ett tillkännagivande från riksdagen som går ut på att regeringen skall ändra 19 § arvsfondsförordningen så att det blir möjligt att överklaga kollegiets beslut om att inte bifalla en ansökan om arvsavstående.

Vissa uppgifter från Kammarkollegiets arvsfundsenshet

I ärendet har socialutskottets kansli inhämtat följande från Kammarkollegiets arvsfundsenshet:

År 2002 fattade Kammarkollegiet 61 beslut om arvsavståenden, varav 30 innebar helt bifall till ansökan, 12 delvis delvis bifall och 12 avslag. I 5 fall avskrevs ärendet från vidare handläggning. Ett beslut kan avse flera ansökningar. Avskrivningsbesluten kan grundas exempelvis på att det framkommit att det finns arvsberättigade släktingar. Att en ansökan beviljats endast delvis kan bero på att det vid utredningen framkommit att arvlåtaren uttryckt att en viss person skall ha endast en del av arvet. Såvitt gäller avståenden till närstående, dvs. när en skälighetsbedömning skall göras enligt 24 § arvfondslagen, beaktas bl.a. i vilken mån den efterlevande hjälpt arvlåtaren.

I de fall ansökningshandlingarna är fullständiga eller enkelt kan kompletteras avgörs ärendet direkt på handlingarna. I annat fall remitterar Kammarkollegiet ärendet till länsstyrelsen, som tar kontakt med åberopade personer och andra som kan lämna upplysningar i ärendet. Det förekommer också att Kammarkollegiet tar emot besök av personer som vill lägga fram sina argument.

I fråga om samboförhållanden utgör enbart den omständigheten att ett sådant förhållande förelegat inte att en ansökan om avstående beviljas. När ett arvsavstående begärs i sådana fall görs dock alltid en utredning. Vad som beaktas, när ett arvsavstående kan aktualiseras, är – när uttalanden eller andra omständigheter saknas – exempelvis om den efterlevande sambon hjälpt arvlåtaren samt vårdat eller varit beroende av denne. Därtill kommer att kol-

legiet ser till de ekonomiska förhållanden som sökanden lever under. Några krav på att sökanden skall vara i svåra ekonomiska trångmål uppställs inte.

Lagutskottets ställningstagande

Som tidigare redovisats infördes förbudet mot överklagande av Kammarkollegiets beslut i fråga om arvsavståenden den 1 juli 1994 i samband med att den nuvarande lagen om Allmänna arvfonden trädde i kraft. Dessförinnan gällde att Kammarkollegiets beslut i fråga om avstående av egendom som tillfallit fonden fick överklagas till regeringen. Som skäl för införandet av den nuvarande ordningen med inskränkning i rätten att överklaga anförde regeringen att beslut om avstående av egendom som har tillfallit fonden är beroende av en skönsässig bedömning och att det inte kan antas att en överinstans skulle kunna göra en säkrare bedömning i frågan än vad Kammarkollegiet gjort. Möjligheten att överklaga Kammarkollegiets beslut i sådana frågor borde därför, enligt regeringens mening, avskaffas (prop. 1993/94:124 s. 33).

Vad regeringen sålunda anförde föranledde inga erinringar från riksdagens sida (bet. 1993/94:SoU23). Propositionen föranledde för övrigt inga motioner.

Enligt lagutskottets mening äger de överväganden som gjordes i samband med tillkomsten av den nuvarande ordningen alltjämt giltighet. Vad som anförts i motionen eller vad som i övrigt framkommit i ärendet utgör inte skäl till någon annan bedömning än den som regeringen och riksdagen gjorde år 1994.

Därutöver vill lagutskottet peka på följande. Den enda tänkbara instans för en överprövning enligt motionärernas önskemål är, enligt lagutskottets bedömning, regeringen. En annan instans än regeringen för överprövning av Kammarkollegiets beslut skulle nämligen leda till att ärenden där det är fråga om arvsavståenden av egendom till ett värde understigande 2 miljoner kronor skulle få en annan beslutsordning, än då det är fråga om arvsavståenden av egendom till ett värde överstigande 2 miljoner kronor. Detta är givetvis av flera olika skäl inte lämpligt.

Enligt lagutskottets mening kan en ordning, som innebär att regeringen skulle befatta sig med överklaganden som kanske i många fall kommer att röra sig om egendom till förhållandevis låga värden, knappast anses meningsfull. Som framhölls i 1994 års lagstiftningsärende är det dessutom fråga om skönsässiga bedömningar som, enligt lagutskottets mening, inte är av den karaktären att de kräver ställningstaganden av regeringen som politiskt organ (jfr prop. 1983/84:120, bet. KU23 och prop. 1997/98:101, bet. JuU17). Därtill kommer att Kammarkollegiet, om det i ett ärende om arvsavstående uppkommer någon fråga av särskild vikt från allmän synpunkt, har skyldighet att överlämna frågan till regeringen för avgörande.

Med det anförda förordar lagutskottet att socialutskottet skall föreslå riksdagen att avslå motion 2002/03:So279.

Stockholm den 27 januari 2004

På lagutskottets vägnar

Inger René

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Inger René (m), Marianne Carlström (s), Raimo Pärssinen (s), Christina Nenes (s), Hillevi Larsson (s), Yvonne Andersson (kd), Tasso Stafilidis (v), Maria Hassan (s), Bertil Kjellberg (m), Rezene Tesfazion (s), Martin Andreasson (fp), Viviann Gerdin (c), Anneli Särnblad Stoor (s), Henrik von Sydow (m), Niclas Lindberg (s), Johan Löfstrand (s) och Mia Franzén (fp).

Avvikande meningar

1. Avstående av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden

Inger René, Bertil Kjellberg och Henrik von Sydow (alla m) anser att utskottets yttrande under rubriken "Lagutskottets ställningstagande" bort ha följande lydelse:

Enligt lagutskottets mening kan lämpligheten av gällande bestämmelser i fråga om beslut om avståenden av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden ifrågasättas från flera olika utgångspunkter, inte minst från grundläggande rättssäkerhetssynpunkter. Nuvarande ordning innebär nämligen att den som förfogar över arvsfondens medel – regeringen – och den myndighet som förvaltar fondens egendom – Kammarkollegiet – också har beslutanderätten i frågor som gäller arvsavståenden. Varje bifall till en ansökan om avstående kan således säga "drabba" det beslutande organet på så sätt att värdet av fondens egendom kommer att minska, vilket i sin tur innebär mindre medel att fördela respektive förvalta.

Mot bakgrund av det anförda anser lagutskottet att en nyordning är påkallad, som innebär att alla beslut om arvsavståenden fattas av ett från arvsfonden helt fristående organ, exempelvis allmän domstol eller förvaltningsdomstol. I sådana ärenden eller mål kan lämpligen Kammarkollegiet vara motpart till den som ansöker om ett arvsavstående. Den nu förordade lösningen har också den fördelen att det blir möjligt med muntlig bevisupptagning. En sådan ordning skulle stå i god samklang med de tankegångar som en gång i tiden låg till grund för inrättandet av Allmänna arvsfonden – att de successionsrättsliga synpunkterna ensamma skall vara avgörande så att inte det allmännas arvsrätt kan uppfattas som en konfiskation av arven.

Ett första steg i riktning mot vad lagutskottet nu förordat bör, i enlighet med motionsyrkandet, vara en ändring av 19 § arvsfondsförordningen så att i varje fall Kammarkollegiets beslut i fråga om arvsavståenden kan överprövas. I det sammanhanget kan lämpligen också övervägas om inte också regeringens beslut bör kunna överprövas. – De lagändringar som träder i kraft den 1 juli 2004 utgör inte skäl till ett annat synsätt. I sammanhanget bör påpekas att medel som tillfaller Allmänna arvsfonden kommer att minska för det fall riksdagen bifaller motionerna 2003/04:L235 och 2003/04:L316 vari föreslås återinförande av arvsrätt för kusiner (se bet. 2003/04:LU11).

Vad som nu anförts innebär att lagutskottet förordar att socialutskottet skall föreslå att riksdagen bifaller motion 2002/03:So279.

2. Avstående av arv som tillfallit Allmänna arvsfonden

Tasso Stafilidis (v) anser att utskottets yttrande under rubriken ”Lagutskottets ställningstagande” bort ha följande lydelse:

Ett arv tillfaller Allmänna arvsfonden när en avliden person saknar make eller närmare arvsberättigade släktingar och inte skrivit testamente. Egendom som tillfallit Allmänna arvsfonden kan efter ansökan avstås enligt 24 § lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden. Det finns idag en komplikation i samband med detta, vilket rör samboförhållanden då dessa inte självklart innebär att ett avstående beviljas. Kammarkollegiet fattar själv beslut om avstående för det fall värdet av egendomen inte överstiger 2 miljoner kronor, och det saknas idag möjlighet för den sökande att överklaga beslutet.

Lagutskottet anser att en generell möjlighet till överklagande av Kammarkollegiets beslut inte är påkallad, men att det finns skäl att utreda överklagningsmöjlighet för dem som levtt i ett samboförhållande och där den kvarlevande riskerar att t. ex. behöva lämna bostad på grund av att arvsfrågan inte lösts. Regeringen bör därför tillsätta en utredning med syfte att säkra kvarlevande sambos rättigheter i samband med arv som tillfallit Allmänna arvsfonden.

Vad som anförts innebär att lagutskottet förordar att socialutskottet skall föreslå att riksdagen delvis bifaller motion 2002/03:So279.